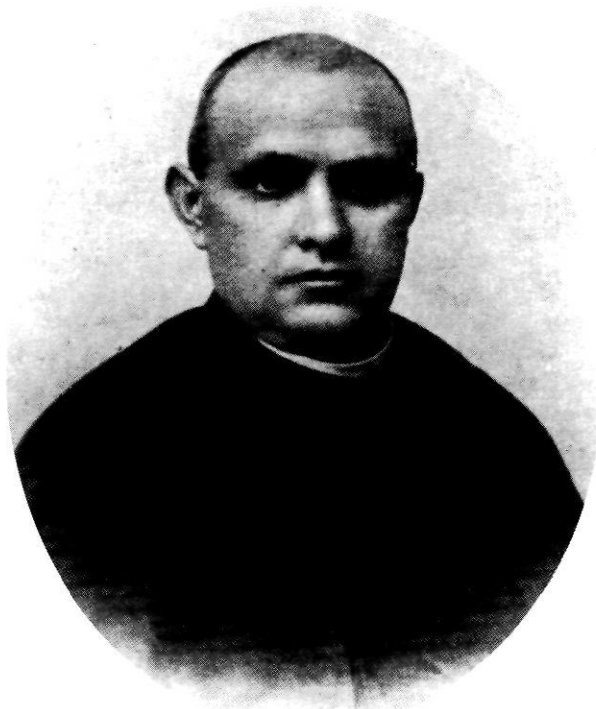

Mn. Antoni Maria Alcover a Eivissa

per Felip Cirer Costa

Quan es commemora el centenari de la publicació de la Lletre de Convit, que va significar el començament de l'obra del Diccionari Català-Valencià-Balear, el diccionari Alcover-Moll, com l'anomenam de manera ràpida i donant-li el nom dels seus autors, convé fer un repàs i conèixer algunes fites eivissenques d'aquesta obra. Les Pitiüses, a pesar de l'escàs pes específic que tenien en aquell moment, també varen tenir una decidida participació en els treballs del Diccionari.

El mes de maig de 1901 es publicava la Lletre de Convit que a tots els amics d'aquesta llengua envia Mn. Antoni Me Alcover. La publicació d'aquesta carta o manifest té la benedicció, l'aprovació i l'encoratjament dels bisbes de les diòcesis de parla catalana. D'aquesta manera Alcover s'assegurava la participació d'una legió de capellans que, recordeu-ho, eren les persones més preparades de l'època per realitzar aquesta tasca, tant pels coneixements de llengua com per la seua relació amb persones de totes les classes socials. Va signar en nom de la diòcesi ebusitana el vicari capitular, *sede vacante*, d'Eivissa, Joan Torres Ribes "Batlet", que el 1902 va ser preconitzat bisbe de Menorca, des d'on va continuar la seua col·laboració en l'Obra del Diccionari. Alcover s'hostatjava al palau episcopal de Ciutadella en les seues visites a

aquesta ciutat menorquina. L'èxit de la Lletre de Convit va ser tan gran que s'hagueren de fer dues edicions més, que circularen profusament per tots els racons del territori lingüístic català. El 17 de novembre de 1901, a la Sala de Bisbes del palau episcopal de Mallorca, es va celebrar una reunió amb els primers col·laboradors per inaugurar els treballs del Diccionari. Allí Alcover va proposar la publicació del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Aquesta publicació va ser la primera revista filològica de l'Estat espanyol i el primer número va aparèixer el desembre de 1901.

Primera visita a Eivissa

Abans de redactar la Lletre de Convit i immediatament després, Alcover realitzà nombrosos viatges per terres de parla catalana per propagar la seua idea i, a la vegada, començar a replegar material lexicogràfic per a la gran obra que s'esdevendria. Del 8 al 12 d'abril de 1902, Alcover va visitar Eivissa. Aquesta és la crònica que ens ha deixat de la seua estada:

"Crònica de l'Obra del Diccionari. Dia 9 Mossèn Alcover va emprendre de bell nou l'excursió filològica i de propaganda de l'Obra del Diccionari, embarcant-se

cap a Eivissa a on ha trobats una partida de col·laboradors ben resolta i ha constituïts corresponsals a tots els redols de població més importants d'aquesta illa i a la Formentera, oferint-li mil facilitats el M. I. Sr. Vicari Capítular, Dr. D. Joan Torres, Bisbe presentat de Menorca.

Dia 12 va donar una conferència sobre el Diccionari al Círcol Catòlic de la ciutat, a on acudí el més selecte de la població, i la concurrència en sortí entusiasmada i amb vives ganes de fer feina lexicogràfica.

El mateix vespre s'embarca cap a Alacant..."

Per altres cròniques, sabem que Alcover va visitar els pobles de Sant Antoni i de Jesús, a més de recórrer les esglésies, Catedral i principals cases de la ciutat d'Eivissa. L'historiador Josep Clapés, en la seua revista *Los Archivos de Ibiza*, recull la crònica del viatge, introducció que reproduïm pel seu interès lingüístic, ja que identifica el català amb el llemosí:

"El ilustre señor D. Antonio Mª Alcover, Vicario general de la diócesis de Mallorca y sabio filólogo, emprendió hace algunos años un viaje de propaganda y de estudio por los pueblos que aún hablan, más o menos adulterado, el antiguo lemosín, consagrado a su proyecto y que habrá de ser grandioso diccionario de la lengua catalana..."

El fulletó que va publicar a *Diario de Mallorca* amb el títol "Impressions de viatge" i signat el dia 14 d'abril en el palau episcopal d'Oriola, té una descripció de la custòdia de la Catedral i del tríptic de l'altar major de l'església de Jesús, així com una descripció de l'arxiu de la Catedral.

Segona visita

Entre els dies 16 i 18 de juliol de 1909 Alcover visità per segona vegada Eivissa. Procedia de Menorca, on havia passat cinc dies d'excursió filològica. A Eivissa s'hostatjà a casa del Vicari Capítular, Joan Marí Riera "Barber". A més d'estudiar la fonètica i la conjugació verbal eivissenca gràcies a l'ajuda de seminaristes naturals de tots els pobles de l'illa, la tarda del dia 16, acompanyat de "lo M. I. Sr. Rector del Seminari (Vicent Serra i Orvay) i Mn. Macabich, mos espitjam an el poble de Sant Josep, mos presentam a l'Escola Pública; el Sr. Mestre (Pere Escanellas), excel·lent persona i molt instruït, posa a la nostra disposició deu o dotze al·lots, que es fan càrrec tot d'una de la cosa, i mos pronuncien centenars de mots i mos conjuguen un enfilai de verbs, tot rabents i ben llampanant, i se veu que hi xalen ferm de fer tal feina. El Sr. Mestre mos mostra els dibuixos que fa aquella al·lotia, i és una cosa molt notable. Se veu que tenen molt d'ull pel dibuix.

Mos ne tornam a la ciutat, ja fosca negra."

Durant aquesta segona visita a la nostra illa, coneix la *Guía del turista* que acaba de publicar el seu col·laborador Artur Pérez Cabrero i Tur, i com era costum, en fa la crítica en el *Bollettí*, cosa que servia

per encoratjar els seus corresponsals:

"Guía d'Eivissa. N'ha publicada una el nostre bon amic i col·laborador n'Artur Pérez-Cabrero, secretari de l'Ajuntament de la Ciutat d'Eivissa. Resulta ben interessant per les fites netes que dóna de tot allò de l'illa veinada que pot interessar al viatger, i llavò pel vocabulari que hi ha posat de totes les paraules més característiques d'Eivissa. Figuru-vos que un dels nostres col·laboradors de poca son, n'ha tretes més de mil cèdules, que ja són dins la Calaixera.

Enhorabona, amic Pérez-Cabrero! I que no sia la darrera que vos hàgem de donar."

El tercer viatge

L'estiu de 1917 Alcover realitzà el tercer viatge a Eivissa. Aquesta vegada allargà el viatge fins a Formentera, on va passar dos dies. Just en aquell moment havien començat les disputes entre el canonge mallorquí i l'Institut d'Estudis Catalans: "[Aquestes eixides filològiques] les férem l'estiu de 1917 mentres els balitres de l'Institut d'Estudis Catalans feien esclatar la mestralada contra l'Obra del Diccionari i son promotor". Va ser el viatge més llarg dels cinc que va realitzar a Eivissa, una estada de vint dies que dedicà principalment a l'estudi de la conjugació verbal. El 6 de juliol, a proposta d'Isidor Macabich, va pronunciar una conferència al centre catòlic d'Acció Social de la Marina sobre el regionalisme: "Diguí an aquella bona gent que llur regionalisme havia de consistir en amar molt Eivissa, desturmellant-se i desteixinant-se per procurar en tots els ordres i rams i conceptes el bé d'Eivissa, son progrés i avenç espiritual, moral, científic, literari i econòmic; i que d'una manera especial havien d'estimar, mantenir i defendre llur llengua, que mamaren amb la llet materna, que parlen els eivissencs des que la hi dugueren a mitjan segle XIII els pobladors venguts de Catalunya [...] i que l'havien tramesa, amb totes les seues especialitats i peculiaritats i fesomia pròpia, no disfrassant-la ni subjectant-la a cap altre dialecte, a cap altra modalitat lingüística; i que era cosa d'armar-se de totes armes contra la invasió del castellà, que du venuda la gent de Vila, la qual va massa bruixada amb l'aficar paraules castellanques sense to ni so, donant lo tristíssim i depriment espectacle de despreciar i afrontar la llengua pròpia, extrem a que sols arriben els pobles degenerats que acaben els alens suïcidant-se."

Però aquell viatge també va tenir un altre objectiu, Alcover va aprofitar per recollir uns bells exemples de rondalles eivissenques. El seu informant era Joan Ripoll Seguí, nadiu del barri de sa Penya i cuiner del Seminari. Era conegut amb el nom d'en Joan des Pa. Cal afegir que era l'avi del mestre d'obres Joan Gómez Ripoll "Campos". Amb el títol de "Rondalles d'Eivissa" va publicar un article on, abans d'explicar la caracterització d'alguns esperits de les rondalles eivissenques com són les bruixes, el follet i els barru-

Antoni M. Alcover LES MILLORS RONDALLES DE MALLORCA /1

guets, lamenta la manca de gent que reculli aquestes manifestacions de la literatura popular i anima la recent creada Secció d'Estudis Eivissencs, constituïda en el si del Centre d'Acció Social, a "recollir tot aqueix ram de rondalles, adagis, comparances, cançons, tradicions i demés manifestacions de l'ànima col·lectiva eivissenca, i per impulsar-ho de valent, la Secció ha feta una crida ben afuada convidant tothom de l'illa a tan delitosa tasca. Déu faça que tal crida trobi tot l'eco que seria de desitjar".

En l'excursió filològica que va realitzar al poble de Santa Eulària, va anar acompanyat d'en Joan des Pa; durant el trajecte, que feren amb un carretó de molls, aquest contà al canonge manacorí quatre rondalles, els arguments de les quals varen ser apuntats en les llibretes de notes que sempre acompanyaven l'il·lustre filòleg. Tres d'aquestes rondalles, "Es fameliar", "Sa nit de Santa Esperança" i "Es jai Prats", varen ser publicades al cap de seixanta anys pel deixeble d'Alcover, Francesc de Borja Moll, a la revista *Eivissa*. La quarta rondalla, "L'amo de Parella", sembla que s'ha perdut.

Quart viatge

Entre els dies 1 i 5 de febrer de 1921 Alcover va realitzar un nou viatge a Eivissa. Com de costum, recollí un grapat de seminaristes i d'al·lots del col·legi de la Marina que regentava el mestre Joan Grimalt, que emprà com a informants. També va fer una escapada a Sant Mateu d'Albarca, on quatre al·lots li conjugaren un llistat de vuitanta-cinc verbs. Va intentar convèncer el mossènyer Domingo Ribes Prats i el mestre Toribi Serrano i Pablo per tal que constituïssin un centre d'acció lexicogràfica i recollissin el vocabulari de les feines agrícoles. Alcover es comprometé a enviar-los la Lletra de Convit i cèdules en blanc per tal que començassin la tasca. No sabem el resultat d'aquestos propòsits. Una proposició semblant també la va fer als mossens Isidor Macabich, Vicent Bufí Costa, Ignasi Serra Riera, Josep Cardona Planells, i als senyors Joan Grimalt i Francesc Garcia Torres; aquest altre centre d'acció lexicogràfica havia de tenir la seu al Seminari, i l'objectiu que els va proposar va ser recollir tot el vocabulari de les arts, els oficis i les professions d'Eivissa amb les coses més característiques i vitenques, en paraules del canonge manacorí. Va donar a aquestes personalitats una sèrie de xerrades on els va explicar el seu pensament sobre la gramàtica i el Diccionari. Sembla que es comprometeren formalment, però també desconeixem els fruits que s'obtingueren.

La descripció d'aquesta estada a Eivissa, en el *Bolletí* ve acompanyada d'una detallada explicació de les peculiaritats de la conjugació verbal d'Eivissa, i així ens indica que a Sant Mateu es conservava amb tota la seua plenitud el perfet simple (jo cantí, doní, parlí...).

Cinquè viatge

L'últim viatge de Mn. Alcover a Eivissa el va realitzar entre els dies 4 i 11 de juliol de 1922; aquesta vegada va venir acompanyat de Mn. Antoni Josep Pont i Francesc de Borja Moll. Una novetat respecte dels viatges anteriors és que no s'hostatjà al Seminari, ja que no hi havia lloc per a tres, així que varen anar a una fonda del port. Aquest viatge el dedicaren especialment a recollir el lèxic del poble de Sant Antoni de Portmany, així que el dia set visitaren els tres, acompanyats d'en Joan des Pa, el poble de ponent, on foren rebuts pel mossènyer Bartomeu Ribes; l'anterior capellà, Joan Bonet; el vicari, Josep Colomar; el capellà de la companyia Transatlàntica, Josep Bonet, i Mn. Joan Torres Ribas. Els informants responien a ques-

tions relacionades amb les diferents seccions del qüestionari. Alcover recollí el vocabulari de figueres, ametllers, garrovers, oliveres i vinya. Moll recollí els noms dels arreus de cuina, de filar, noms dels animals de ploma de la vorera de mar, noms vulgars de malalties i llurs remeis, noms de pedres i pedregades, de pegar i de núvols. El dia següent, sota els porxos de missa, Alcover va tenir com a informants Josep Escandell Vingut i Josep Sala Rosselló "Llucià", que li donaren noms referents a bosc, marina, pinars, savinars, sitges de carbó i forns de calç, llaurades, sistema dels quatre terços, formiguers, femades, sembrar, creixença del sembrat fins que grana i el seguen, cànem, arbres fruiters i hortalisses.

Mossèn Pont va anar a ca na Josepa Ribes "Mosson" i ella l'informà sobre els noms de vestits d'home i de dona de temps antics. Tot seguit entrevistà Josep Torres Prats, que li donà una partida d'arreus de casa, i Josep Vingut Ribes, sobre els noms dels cereals i llegums.

Francesc de Borja Moll entrevistà nou persones que li donaren mots del bestiar de llana, noms que pren la persona des que neix fins que mor, segons l'edat i els estats que va prenent; jocs d'infants i intensius. També dibuixà un vestit de dona, una arada, el jou de llaurar i altres ferramentes de conrear. Antoni Torres Tur "Casat" li donà una relació de les parts de la sènia, de les parades i taules d'hortalissa i de la civera. Bartomeu Ribas "Trui", mariner, li donà noms d'estels i observà que eren denominacions que no havien sentit mai al llarg de les seues excursions filològiques arreu dels llocs de parla catalana.

El diumenge dia 9 els tres informants, instal·lats amb una taula cada un sota els porxos, recolliren lèxic de la pagesia que els facilitava la gent que sortia de missa: batre, alçar eres, empeltar arbres, esporgar-los, núvols i pluja...

Mn. Pont també recollí les melodies d'un sonador de flaüta i el glosat de Maria Vingut Riera, de 13 anys, que li cantà les caramelles de Nadal. Després un cor de donzelles li cantaren els Passos de Pasqua. Moll recollí de Josep Rey Torres el vocabulari de les abelles, eixams, brescans i mel, a més de noms de trons i llamps.

Alcover i Moll visitaren can Tura i estudiaren el casament eivissenc, amb el trull i un molí de sang.

Durant aquest viatge també varen recollir el lèxic eivissenc de la mà de més de quaranta persones que ja relacionarem a la veu "Diccionari Català-Valencià-Balear" de l'*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* i que ara no repetirem. Eren persones que vivien a la ciutat d'Eivissa, coneixedores de diversos rams de la vida.

Un altre article de Mn. Alcover que té com argument els estudis que va fer sobre la llengua d'Eivissa, és el titolat "Els Eivissencs", que té tres apartats: I. Són o no nissaga catalana? II. D'on surt l'idioma eivissenc? III. Inexactituds, errades i confusions del *Butlletí de Dialectologia Catalana* sobre l'idioma eivissenc. Aquest article és una refutació d'un anterior publicat per Antoni Griera a la revista abans citada, el 1917, en plena mestralada entre Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans.

Siguin aquestes notes el nostre homenatge al centenari de la publicació de la Lletra de Convit. ■

